

*Univerza v Ljubljani
Fakulteta za matematiko in fiziko
Oddelek za fiziko
Smer: naravoslovna fizika*

LASTNE FREKVENCE ZVOČNEGA RESONATORJA V OBLIKI KROGELNEGA OKTANTA

Domača naloga pri predmetu Matematična fizika 2

*Autor: Barbara Horvat
Mentor: prof.dr.Alojz Kodre*

Kazalo

1	Naloga	3
2	Analitična rešitev	3
3	Numerična rešitev	4
3.1	Metoda Galerkina	4
3.2	Metoda Galerkina za obravnavani primer resonatorja	5
4	Slike	8
4.1	Analitična rešitev	9
4.1.1	. . . . .	10
4.2	Numerična rešitev	10

Literatura

[1] I.Kuščer - A.Kodre *Matematika v fiziki in tehniki*

1 Naloga

Problem lastnih frekvenc zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta je eksaktno rešljiv. S primerjavo ugotovi natančnost rešitev po Galerkinu.

2 Analitična rešitev

Stoječe valovanje zvoka v resonatorju opisuje valovna enačba (1), katero rešujemo z nastavkom (2):

$$\nabla^2 \delta p = \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \delta p}{\partial t^2} \quad (1)$$

$$\delta p = u(r, \theta, \phi) e^{i\omega t}. \quad (2)$$

Tu predstavlja δp odmik tlaka od ravnovesja. Z upoštevanjem (1) ter (2) dobimo amplitudno enačbo (3):

$$\nabla^2 u + k^2 u = 0, \quad (3)$$

kjer je $k = \frac{\omega}{c}$. Separiramo spremenljivke z upoštevanjem, da imamo sferično geometrijo (glej sliko (1) na strani 8):

$$u(r, \theta, \phi) = R(r)Y(\theta, \phi). \quad (4)$$

Splošno rešitev za sferično simetrijo poznamo oz. z drugimi besedami:

$$Y_{l,m}(\theta, \phi) \propto \left\{ P_l^{(m)}(\cos \theta) \right\} \left\{ \begin{array}{l} \sin(m\phi) \\ \cos(m\phi) \end{array} \right\} \quad (5)$$

$$R_{n,l}(r) \propto \left\{ \begin{array}{l} j_l(k_{nl}r) \\ n_l(k_{nl}r) \end{array} \right\}. \quad (6)$$

Tu predstavlja $P_l^{(m)}(\cos \theta)$ asociirane Legendrove polinome, $j_l(k_{nl}r)$ sferne Besselove oz. $n_l(k_{nl}r)$ sferne Neumannove funkcije.

Sedaj upoštevamo robni pogoj druge vrste, kar je naravni pogoj za zvočno valovanje v resonatorju s togimi stenami):

$$\frac{\partial u}{\partial n} \Big|_{rob} = 0, \quad (7)$$

kjer $\frac{\partial}{\partial n}$ predstavlja odvod po normalni na resonator. Hkrati pa moramo upoštevati še definicijsko območje: $r = 0 : r_0$, $\theta = 0 : \frac{\pi}{2}$ ter $\phi = 0 : \frac{\pi}{2}$ (glej sliko (1) na strani 8). Tako ugotovimo:

- iz zahteve po nesingularnosti rešitve avtomatično odpade $n_l(kr)$ (resonator vsebuje izhodišče)
- iz robnih pogojev dobimo, da $m = \text{sod}$, $l = \text{sod}$ (velja $|m| \leq l$) ter da odpade $\sin(m\phi)$
- za lastne frekvence pa dobimo pogoj

$$\frac{\partial j_l(kr)}{\partial r} \Big|_{r=r_0} = 0 \quad (8)$$

Tako sem za odmike v izbrani geometriji, katere opišemo z enačbo (9), izračunala ničle tabelirane v tabeli (1), kjer l predstavlja red Besselove funkcije, n pa zaporedno ničlo:

$$u(r, \theta, \phi) = \sum_{l=\text{sod}} \sum_{m=\text{sod}} A_{lm} j_l(kr) P_l^m(\cos \theta) \cos(m\phi) \quad (9)$$

$l \setminus n$	0	1	2	3	4	5
0	4.49341	7.72525	10.9041	14.0662	17.2208	20.3713
2	3.34209	7.28993	10.6139	13.8461	17.0429	20.2219
4	5.6467	9.84045	13.2956	16.6093	19.8624	23.0828
6	7.85109	12.2794	15.8632	19.2627	22.5781	25.8461
8	10.0104	14.6513	18.3563	21.84	25.2187	28.5365
10	12.1432	16.9775	20.796	24.3608	27.8019	31.1698

Tabela 1: Ničle enačbe (8) oz. kr_0 .

Analitična rešitev problema enotskega krogelnega oktanta pa je prikazana na slikah (2) na strani 9, kjer je na x -osi $\sqrt{x^2 + y^2}$, na y -osi pa z -koordinata. Rešitev je predstavljena pri treh fiksnih kotih ϕ (0 , $\frac{\pi}{4}$ ter $\frac{\pi}{2}$) oz. na preseku krogelnega oktanta ter ravnine $\phi = konst.$ Na vrhu vsake slike je napisano, katere m , l sem uporabila ter katero ničlo posameznega l sem vzela. Očitno je (že iz enačbe (9)), da se s ϕ -jem spreminja le amplituda:

- $m = 0 \Rightarrow$ amplituda je enaka za $\forall \phi$
- $m = 2 \Rightarrow$ maksimalna amplituda ($\phi = 0$) gre preko ničle ($\phi = \frac{\pi}{4}$) v minimalno ($\phi = \frac{\pi}{2}$)
- $m = 4 \Rightarrow$ maksimalna amplituda ($\phi = 0$) gre preko minimalne ($\phi = \frac{\pi}{4}$) v maksimalno ($\phi = \frac{\pi}{2}$)
- $m = 6 \Rightarrow$ maksimalna amplituda ($\phi = 0$) gre preko ničle ($\phi = \frac{\pi}{4}$) v minimalno ($\phi = \frac{\pi}{2}$)
- $m = 8 \Rightarrow$ amplituda je enaka za $\forall \phi$
- z naraščajočim m se vse ponovi

Kako se spreminja rešitev s spreminjanjem l (narašča po stolpcih) ter redom ničle posameznega l (narašča po vrsticah) pa se nazorno vidi npr. na sliki (2) na strani 9. Spreminjanje rešitve s spreminjanjem m pa lahko opazujemo s primerjavo omenjene slike (ne gledamo prve vrstice) ter slike (3) na strani 9.

3 Numerična rešitev

3.1 Metoda Galerkina

S pomočjo Galerkinove metode iščemo rešitve problemov oblike:

$$\hat{A}u - f = 0, \quad (10)$$

kjer predstavlja $\hat{A}$ realen sebi adjungiran operator. Namesto neznanе rešitve u izberemo linearno kombinacijo poskusnih baznih funkcij ϕ_j , ki vsaka zase zadoščajo robnim pogojem (to je edina zahteva). Vemo, da ta linearna kombinacija ne more nikoli popolnoma ustrezati pravi rešitvi, zato je

$$\hat{A}\left(\sum_j a_j \phi_j\right) - f = \epsilon, \quad (11)$$

kjer ϵ predstavlja napako. Seveda želimo, da je le-ta čim manjša. To pa dosežemo z uporabo Galerkinovega predpisa, ki pravi, da je napaka ortogonalna na vse bazne funkcije izbrane linearne kombinacije oz.

$$\langle \epsilon | \phi_j \rangle = 0, \forall j, \quad (12)$$

kjer $\langle | \rangle$ predstavlja skalarni produkt. Iz tega pogoja dobimo vse neznane koeficiente linearne kombinacije baznih funkcij.

3.2 Metoda Galerkina za obravnavani primer resonatorja

Glede na to, da morajo bazne funkcije zadoščati robnemu pogoju (7) na strani 3 v izbrani geometriji (glej sliko (1) na strani 8), sem uporabila funkcije:

$$u_1 = c + a(br_0^j - r^j)^k r^i \quad (13)$$

$$u_2 = c + a(br_0^j - r^j)^k r^i z^2 \quad (14)$$

$$u_3 = c + a(br_0^j - r^j)^k r^i x^2 y^2 \quad (15)$$

$$u_4 = c + a(br_0^j - r^j)^k r^i x^2 y^2 z^2, \quad (16)$$

kjer je r_0 polmer (oktanta) sfere. Koeficient b sem določila iz robnega pogoja $\frac{\partial u}{\partial r}|_{r=r_0} = 0$, koeficient a pa iz $\int_V u dV = 0$ (imamo zaprt sistem: energija ne odteka/priteka; iste koeficiente a sem dobila tudi z minimizacijo Rayleighovega koeficienta - glej literaturo [1]).

Najprej sem z zgornjimi poskusnimi funkcijami poiskala vse tiste, ki dajo najboljše približke k analitično izračunanim rešitvam že kar same. Nato pa sem uporabila še njihove linearne kombinacije in s tem še izboljšala približke. Iz rezultatov sem lahko sklepala, da čimbolj sta bili izbrani poskusni bazni funkciji ortogonalni (v mojem izboru popolnoma pravokotni nista niti dve; gledala sem relativno: kako ortogonalni sta npr. izbrani dve funkciji glede na par v katerem obdržimo le eno od teh dveh funkcij), tem več prispeva prva funkcija k približku za lastno vrednost za določen l oz. tem več prispeva druga funkcija k lastni vrednosti za nek drug l . Z izbiro takih lastnih funkcij sem iskala rešitve za različne l (stolpci tabele (1) na strani 4)). Če pa sem vzela linearno kombinacijo funkcij, katerih skalarni produkt po parih ni preveč odstopal, sem dobivala višje ničle za posamezen l (vrstice tabele (1) na strani 4)). Seveda pa sem oba načina tudi združila in tako dobivala rešitve za različne l in različne ničle.

Z le eno bazno funkcijo

Za $l = 0$ sem dobila (le najboljše funkcije):

h	k	j	i	kr_0	rel. napaka [%]
1	2	1	2	4.49632	0.065
1	3	1	2	4.50349	0.224
1	4	2	2	4.50388	0.233
1	3	2	2	4.509	0.347
1	4	1	2	4.5124	0.423
1	4	1	3	4.51371	0.452

Tabela 2: h pomeni katero poskusno bazno funkcijo u_h gledamo, kr_0 numerično rešitev, relativna napaka pa odmik numerične od analitične rešitve tabelirane v tabeli (1) na strani 4. Seveda sem gledala le prve ničle od $l = 0$.

Najboljše za $l = 2$:

h	k	j	i	kr_0	rel. napaka [%]
2	3	1	0	3.44086	2.955
2	2	1	0	3.44142	2.972
2	4	1	0	3.44222	2.996

Tabela 3: Relativna napaka predstavlja odmik numerične od analitične rešitve tabelirane v tabele (1) na strani 4. Gledala sem le prve ničle od $l = 2$.

Najboljše za $l = 4$:

h	k	j	i	kr_0	rel. napaka [%]
4	4	1	0	6.46283	14.453
4	4	2	-1	6.46533	14.497
4	3	1	0	6.46685	14.524
4	3	2	-1	6.46871	14.557
4	2	2	-1	6.46957	14.573

Tabela 4: Relativna napaka predstavlja odmik numerične od analitične rešitve tabelirane v tabele (1) na strani 4. Gledala sem le prve ničle od $l = 4$.

Iz tabel (2), (3) ter (4) je očitno, da relativna napaka narašča z l .

Z več baznimi funkcijami

Postavila sem: $c = 1$, $r_0 = 1$. Prav tako pa sem v linearni kombinaciji postavila koeficient pred prvo (najboljšo) funkcijo na 1 (ker imamo drugače eno neznanko v sistemu enačb, ki jih dobimo, preveč).

Za $l = 0$:

N	h	k	j	i
1	1	2	1	2
2	1	3	1	2
3	1	4	2	2
4	1	3	2	2
5	1	4	1	2
6	1	4	1	3

Tabela 5: N je oznaka za posamezne funkcije, katere sem uporabila za poskusne funkcije v tabeli spodaj.

N	1. ničla	2. ničla	3. ničla	4. ničla	5. ničla	6. ničla
1, 2	4.49595	7.76507				
1, 2, 3	4.49344	7.76098	11.2199			
1, 2, 3, 4	4.49341	7.7265	11.0151	14.8526		
1, 2, 3, 4, 5	4.49341	7.7254	10.9113	14.4709	18.6098	
1, 2, 3, 4, 5, 6	4.49341	7.7254	10.9099	14.4236	17.7398	26.2381

Tabela 6: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (5)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. Vse ničle pripadajo analitični rešitvi za $l = 0$ iz tabele (1) na strani 4. Z dodajanjem funkcij dodajamo v nabor rešitev vedno višjo ničlo, nižjim pa zmanjšamo napako.

N	$[\%]_1$	$[\%]_2$	$[\%]_3$	$[\%]_4$	$[\%]_5$	$[\%]_6$
1, 2	0.0566152	0.515426				
1, 2, 3	0.000750638	0.462516	2.89578			
1, 2, 3, 4	$1.371075 * 10^{-6}$	0.0161751	1.01819	5.59097		
1, 2, 3, 4, 5	$3.4867146 * 10^{-7}$	0.00195145	0.065992	2.87698	8.06605	
1, 2, 3, 4, 5, 6	$3.4867146 * 10^{-7}$	0.00188533	0.0531479	2.54074	3.01413	28.7993

Tabela 7: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (5)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. $[\%]_p$ pa označuje relativno napako numerične lastne vrednosti glede na analitično za $l = 0$ za prvo do šesto ničlo - glej tabelo (1) na strani 4 in jo primerjaj s tabelo (6).

Za $l = 0$ in $l = 2$:

N	h	k	j	i
1	2	3	1	0
2	2	2	1	0
3	2	4	1	0
4	1	3	1	1
5	1	2	1	1
6	1	4	1	1
7	1	2	1	2

Tabela 8: N je oznaka za posamezne funkcije, katere sem uporabila za poskusne funkcije v tabeli spodaj.

N	1. ničla	2. ničla	3. ničla	4. ničla	5. ničla	6. ničla	7. ničla
1, 2	3.44061	6.44279					
1, 2, 3	3.44026	6.37278	9.73948				
1, 2, 3, 4	3.37121	4.68207	7.50767	10.4313			
1, 2, 3, 4, 5	3.34219	4.4958	7.37795	8.30431	11.0032		
1, 2, 3, 4, 5, 6	3.34212	4.49448	7.31285	7.77667	10.8184	12.7592	
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	3.3421	4.49343	7.31279	7.73717	10.7604	11.2734	16.4294

Tabela 9: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (8)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. Lihe ničle pripadajo lastnim vrednostim za $l = 2$, sode pa lastnim vrednostim za $l = 0$. Tudi tu vska naslednja pri $l = 2$ oz. $l = 0$ pripada višji ničli (glej tabelo (1) na strani 4)

N	$[\%]_1$	$[\%]_2$	$[\%]_3$	$[\%]_4$	$[\%]_5$	$[\%]_6$	$[\%]_7$
1, 2	2.94788	43.383					
1, 2, 3	2.93714	41.825	33.6018				
1, 2, 3, 4	0.871239	4.19861	2.98682	35.0289			
1, 2, 3, 4, 5	0.00277444	0.0530912	1.20735	7.49572	3.6682		
1, 2, 3, 4, 5, 6	0.000932312	0.0237892	0.314366	0.665571	1.92672	17.0127	
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	0.0000548693	0.000496625	0.313574	0.154266	1.38058	3.38672	18.6574

Tabela 10: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (8)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. $[\%]_p$ pa označuje relativno napako numerične lastne vrednosti glede na analitično za $l = 2$ oz. $l = 0$ (izmenjaje) - glej tabelo (1) na strani 4 in jo primerjaj s tabelo (9).

A

Za $l = 0$, $l = 2$ ter $l = 4$:

N	h	k	j	i
1	1	2	1	2
2	2	3	1	0
3	4	4	1	0
4	4	4	2	-1

Tabela 11: N je oznaka za posamezne funkcije, katere sem uporabila za poskusne funkcije v tabeli spodaj.

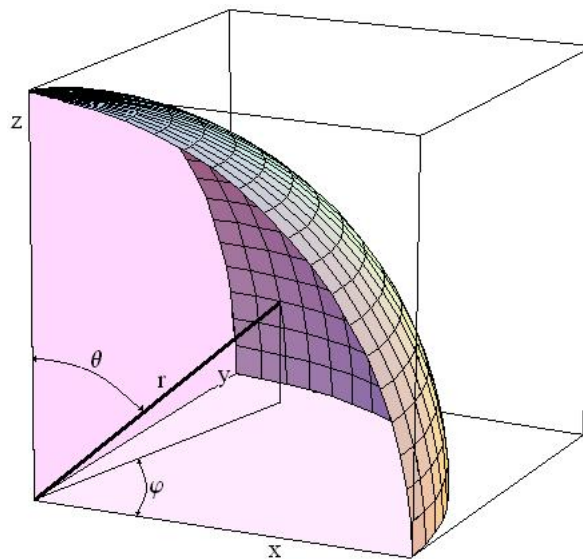
N	1. ničla	2. ničla	3. ničla	4. ničla
1, 2	3.35843	4.49632		
1, 2, 3	3.35842	4.49632	6.71034	
1, 2, 3, 4	3.35837	4.496	6.7074	11.5086

Tabela 12: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (11)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. Ničle pripadajo prvim ničlam (glej tabelo (1) na strani 4) po vrsti $l = 2$, $l = 0$, $l = 4$ ter še eni za katero ni moč reči katera je, saj bi morala dodati še kakšno bazno funkcijo, da bi videla h kateri rešitvi konvergira. Vendar zaradi časovne zahtevnosti tega nisem naredila (problem predstavljata družini funkcij u_3 ter u_4).

N	$[\%]_1$	$[\%]_2$	$[\%]_3$	$[\%]_4$
1, 2	0.488861	0.0647797		
1, 2, 3	0.488452	0.0647323	18.8364	
1, 2, 3, 4	0.487141	0.0576306	18.7842	?

Tabela 13: Pod N je zapisano, katere funkcije sem uporabila (glej tabelo (11)) v linearni kombinaciji poskusne funkcije. $[\%]_p$ pa označuje relativno napako numerične lastne vrednosti glede na analitično za $l = 2$ oz. $l = 0$ (izmenjaje) - glej tabelo (1) na strani 4 in jo primerjaj s tabelo (12).

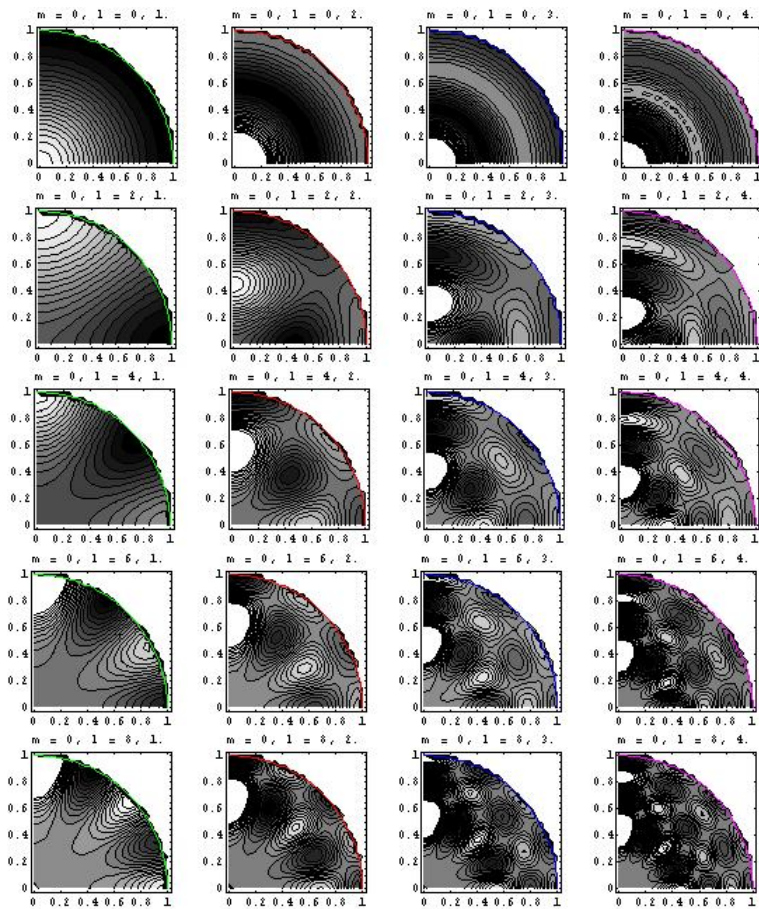
4 Slike

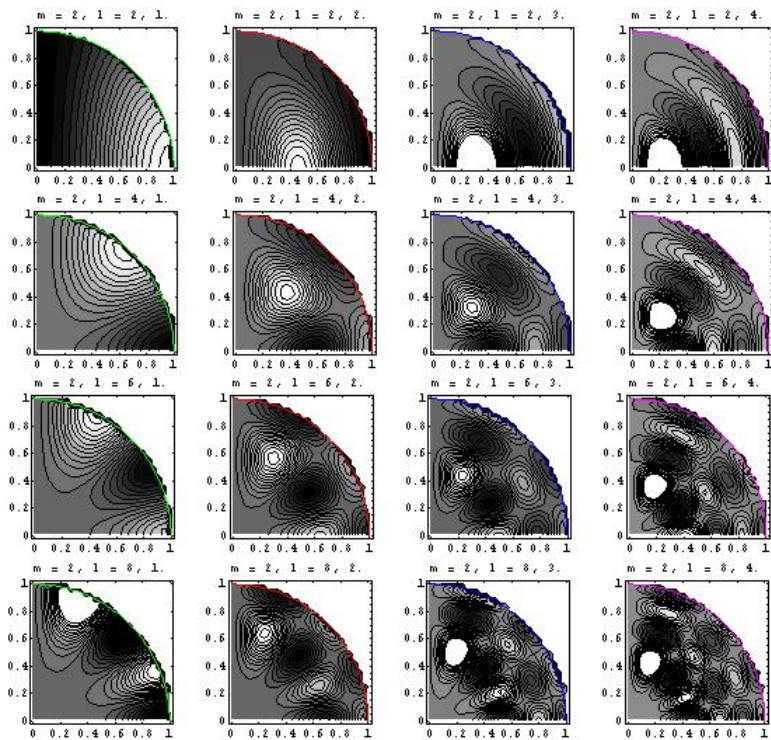
Slika 1: Obravnavani resonator je oblike krogelnega oktanta.

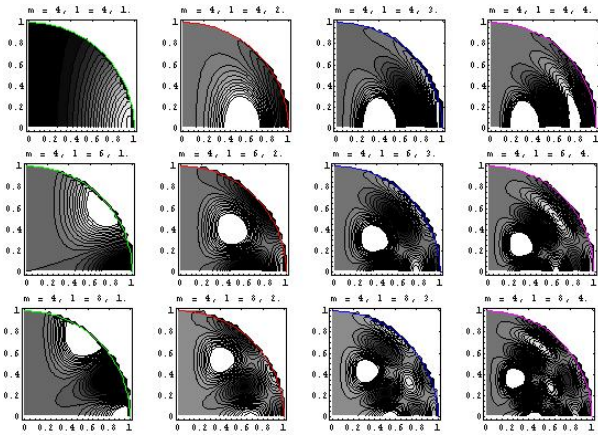
4.1 Analitična rešitev

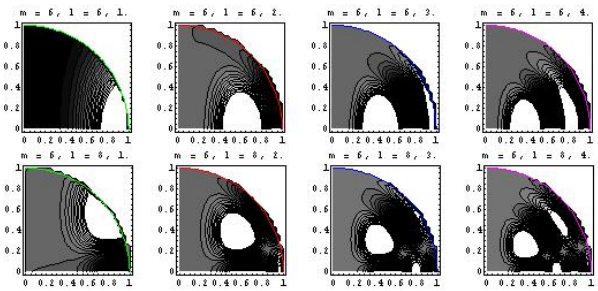
Slika 2: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = 0$ za $m = 0$. V stolpcih je $l = 0, 2, 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

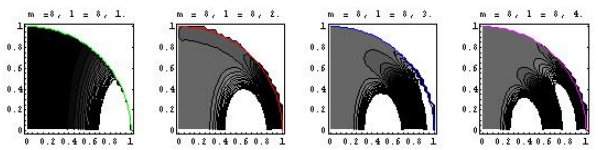
Slika 3: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = 0$ za $m = 2$. V stolpcih je $l = 2, 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

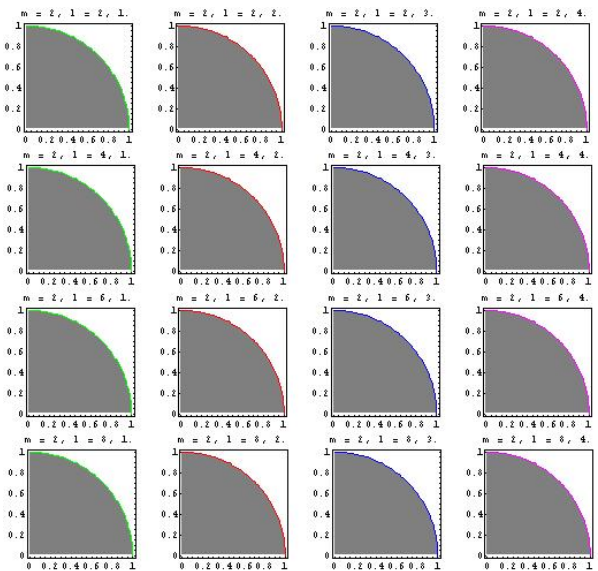
Slika 4: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = 0$ za $m = 4$. V stolpcih je $l = 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

Slika 5: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = 0$ za $m = 6$. V stolpcih je $l = 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

Slika 6: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = 0$ za $m = 8$. V stolpcih je $l = 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

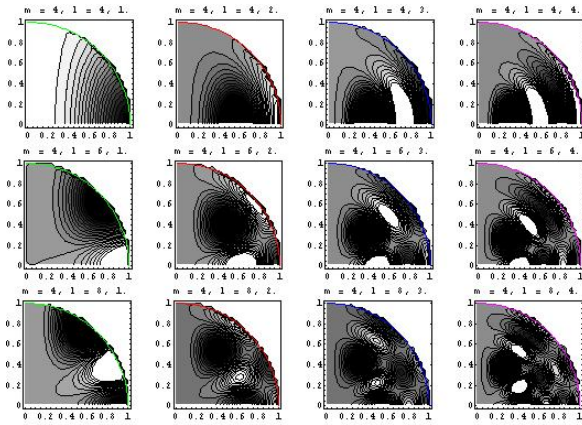

Slika 7: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{4}$ za $m = 2$. V stolpcih je $l = 2, 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

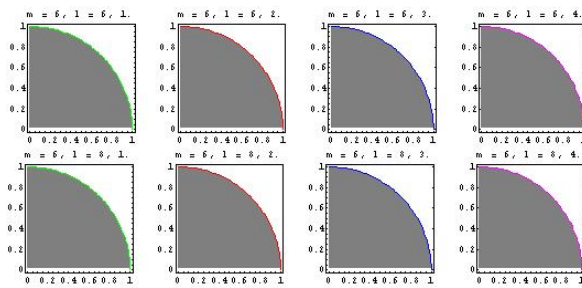
4.1.1

4.2 Numerična rešitev

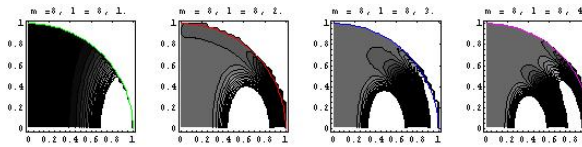

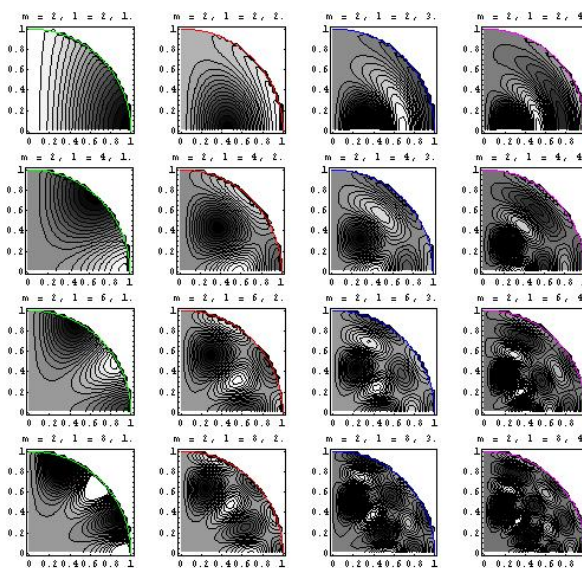
Slika 8: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{4}$ za $m = 4$. V stolpcih je $l = 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

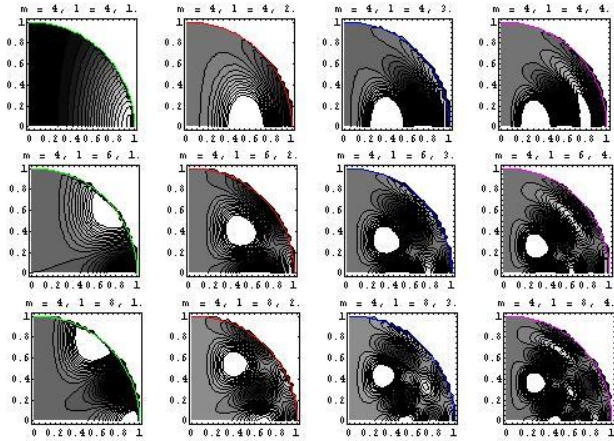
Slika 9: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{4}$ za $m = 6$. V stolpcih je $l = 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

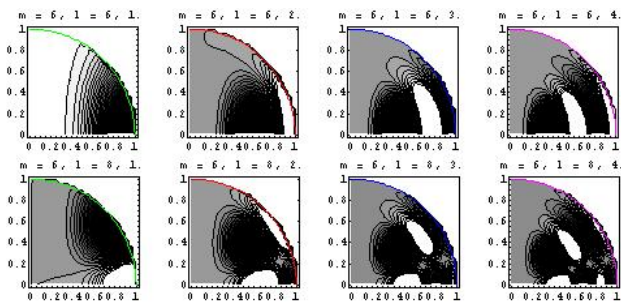
Slika 10: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{4}$ za $m = 8$. V stolpcih je $l = 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

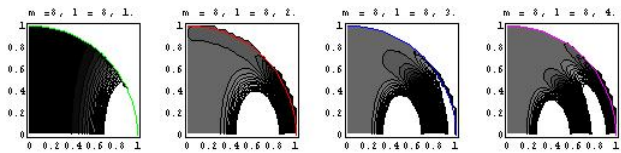
Slika 11: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{2}$ za $m = 2$. V stolpcih je $l = 2, 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

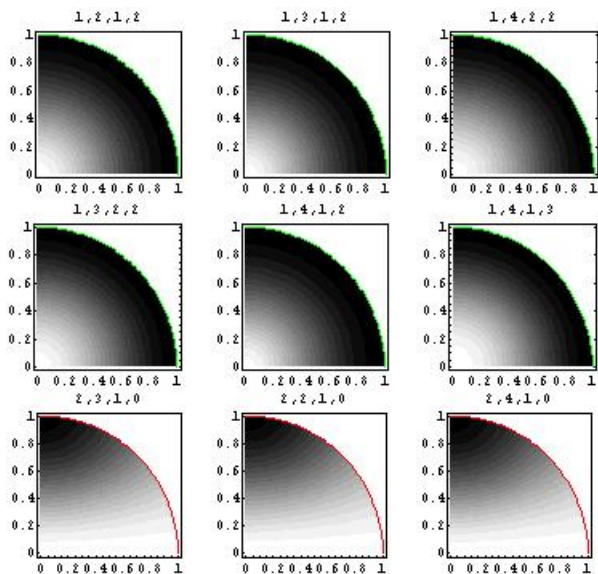
Slika 12: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{2}$ za $m = 4$. V stolpcih je $l = 4, 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

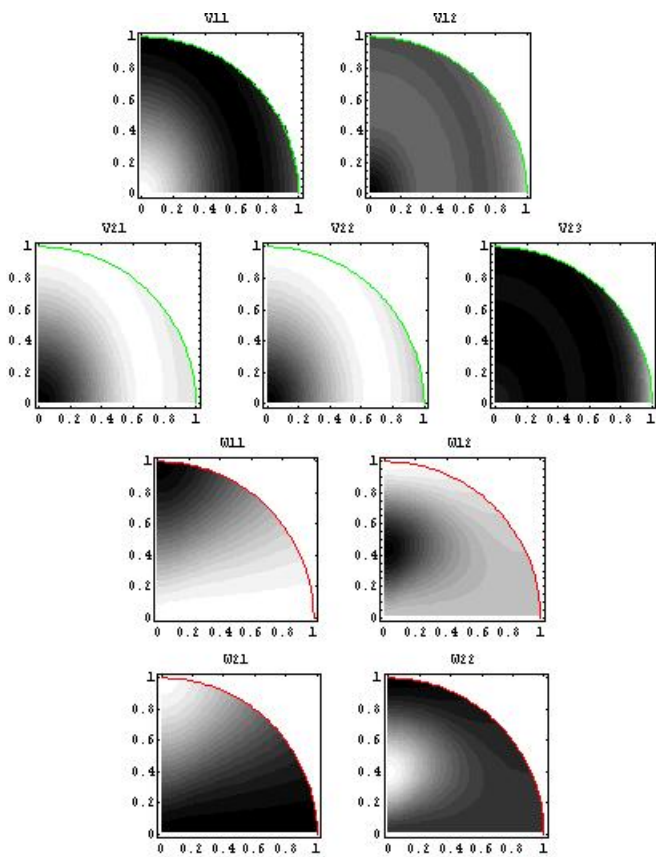
Slika 13: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{2}$ za $m = 6$. V stolpcih je $l = 6, 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

Slika 14: Analitična rešitev problema zvočnega resonatorja v obliki krogelnega oktanta pri $\phi = \frac{\pi}{2}$ za $m = 8$. V stolpcih je $l = 8$, v vrstici pa se viša red ničle posameznega l .

Slika 15: Nekateri poskusne funkcije za $l = 0$ (prva ter druga vrstica) oz. $l = 2$ (tretja vrstica). Nad vsako sliko so štiri številke, prva določa funkcijo u_h , druge tri pa so k, j, i . Na sliki (??) na strani ?? najdemo podobnost s prvo sliko (levo zgoraj) za numerične funkcije za $l = 0$, takoj naslednja (v vrstici) pa je podobna funkcijam za $l = 2$.

Slika 16: Linearne kombinacije poskusnih funkcij za $l = 0$ (prva ter druga vrstica; v prvi sem uporabila funkciji 1, 2, 1, 2 ter 1, 3, 1, 2 (h, k, j, i), v drugi pa poleg teh dveh še 1, 4, 2, 2) oz. $l = 2$ (tretja ter četrta vrstica; v tretji sem uporabila funkciji 2, 3, 1, 0 ter 2, 2, 1, 0, v četrti pa poleg teh dveh še 2, 4, 1, 0).